

Stručni rad

FAZE RAZVOJA GOVORA

Nataša Pihler Brumen, prof. def.
Osnovna škola dr. Ljudevita Pivka, Ptuj

Sažetak

Razvoj govora jedno je od mnogih područja u kojima znanost ni izdaleka ne može dati potpuno jasne odgovore na sva pitanja, koja nam se postavljaju u svakodnevnoj praksi. Danas nemamo potpuno jasan i zadovoljavajući odgovor na pitanja, kako se razvija govor kao sredstvo komunikacije i kako dijete usvaja govor odraslih. Odrasli se često iznenade koliko lako dijete uči govoriti, kada znamo koliko su njegove intelektualne sposobnosti ograničene ili kada se sjetimo koliko smo teško učili strani jezik uz sve naše sposobnosti apstraktnog zaključivanja i uz sva naša životna iskustva.

Ključne riječi: govor, razvoj otrok

1. Faze razvoja govora

Prije nego što svoje misli može izraziti govorom, dijete mora proći mnoge razvojne faze u kojima uči koordinirati pokrete različitih mišićnih skupina i govornih organa, što u završnoj fazi rezultira artikuliranim govorom. Razvojem dječjeg govora bavili su se mnogi znanstvenici. Obično se dijelio na nekoliko era. Ruski psiholog Kornilov (kao i slovenski logoped Omerza) djetetov govor dijeli u četiri faze:

- pripremno pretfonemsko razdoblje (prva godina života)
- razdoblje formiranja glasovnog govora (od 1. do 3. godine života)
- razdoblje bogaćenja govora i vokabulara (od 3 godine do polaska u školu) - razdoblje predškolskog djeteta
- školski uzrast – ovladavanje pisanom i govornom riječi.

1.1. Pripremno – pretfonemsko razdoblje u prvoj godini života

Kao što znamo, novorođenče odmah nakon rođenja vrišti. Ovaj plač je refleksnog karaktera, koji nastaje zbog promjena u okolini i topline. Dok je dijete još u maternici, njegova pluća još ne rade jer dobiva kisik iz majčine krvi. Kad se rodi, instinktivno udiše jer mu je potreban kisik. Nakon udisaja slijedi automatski izdisaj, no budući da se glotis refleksno zatvara pri udisaju, izdahnuti ga zrak snažno otvara pri izlasku, što rezultira vriskom. Rezultirajući glas je nedefinirani samoglasnik, na što utječe položaj jezika i usana. S emocionalnog gledišta, prvo se razvijaju osjećaji zadovoljstva i nelagode. Osjećaj nelagode izražava se plačem ili vrištanjem. Po boji glasa možemo prepoznati je li dijete zadovoljno ili mu nešto treba ili je nezadovoljno. Svi zvukovi koje beba proizvodi instinktivno (prema raspoloženju) su nedefinirani, ali nalikuju samoglasnicima ili samoglasničkim skupinama. Zato neki istraživači ovo razdoblje nazivaju dobom vike, a drugi dobom vokalizacije. Krajem drugog i početkom trećeg mjeseca počinje razdoblje brbljivosti. Ovo se sastoji od ponavljanja diftonga. Sve je to nenamjerno i refleksno i samo je izraz zadovoljstva ili nelagode. Čak i gluha djeca brbljaju u tom razdoblju. Kod brbljanja beba najčešće ima sreće sa zvukovima koji se ispuštaju ustima i prednjim dijelom jezika (npr. wawa, baba, mama, mmm,...), jer su se mišići koje tu koristi razvili tijekom sisanja. Iz svih tih slučajno nastalih glasova kasnije se razvijaju "govoreći glasovi". U drugoj polovici prve godine života beba počinje ritmički ponavljati slogove i zato govorimo o pčelinjem dobu. Izgovaranje slogova izaziva kod bebe povoljne kinestetičke podražaje koji su poticaj za ponovno ponavljanje. Stoga solilokviji nastaju od niza slogova koji se izmjenjuju u ritmu i melodiji, u čemu on jako uživa. Time uči koristiti odgovarajuće mišićne i mišićne skupine, pa glasovi s vremenom postaju razumljiviji i sličniji pravim glasovima. Riječi koje su nenamjerno nastale na ovaj način nemaju značenje riječi, jer još nisu vezane uz određene predmete ili situacije. Dakle, prosjačenje je razigrani oblik razigrane aktivnosti koja traje onoliko dugo koliko beba u njoj uživa ili je ničim drugim ne ometa. Kao rezultat opetovanog ponavljanja jednog te istog sloga stvaraju se jače živčane veze između motoričkih i slušnih centara u moždanoj kori. Budući da su već stvoreni uvjeti za reprodukciju glasova koji se čuju, na bebino gugutanje možemo povoljno djelovati ako ponavljamo zvukove koje beba proizvodi. U drugoj polovici prve godine beba počinje oponašati govor odraslih. Ova pojava naziva se eholalija, koja značajno utječe na daljnji razvoj govora. Pred kraj prve godine slušna percepcija je jako razvijena, pa se razumijevanje govora poboljšava. Znamo da beba razumije govor oko 3 mjeseca prije nego što počne govoriti.

1.2. Razdoblje formiranja govora - dob mališana

Obično ovo razdoblje počinje nakon prve godine života i predstavlja proces usvajanja izraza koji su vezani uz najosnovnije potrebe i emocije djeteta. Svaki pojam označava cjelokupnu situaciju. Neka djeca izgovore prvu riječ već s osam ili devet mjeseci; najveći broj djece u jedanaestom ili dvanaestom mjesecu. O prvoj riječi govorimo kada je veza između riječi i osobe ili predmeta smisljena. Kada riječi koje je dijete već izgovorilo u različitim kontekstima dobiju određeno značenje, govorimo o prvim riječima (imenicama). Dijete dakle zna da riječ majka označava određenu osobu [3]. Dakle, na temelju razumijevanja i oponašanja stranog govora i vještijeg govora razvija se djetetov vlastiti govor. U početku djetetove prve riječi imaju mnogo značenja. Jednom riječju, koja je različito modulirana, označava različite osobe i predmete. Prve riječi zapravo znače misli ili rečenice i zovu se monoreme (rečenice od jedne riječi). Ista riječ može značiti različitu činjenicu u različitim vremenskim sekvencama. Na kraju prve godine života djeca uglavnom imaju 3-4 riječi, što potvrđuje većina istraživača. No, i dalje se u tom razdoblju, osim svjesnog govora, javlja eholalija, što predstavlja dobru vježbu za uvježbavanje govorne motorike. Dijete u to vrijeme čuje mnogo riječi. Osvaja samo one koji ga zanimaju. Tek tada počinje koristiti te riječi u govoru (u granicama svojih mogućnosti). To potvrđuje da se asocijativne veze prvo razvijaju između Wernickeovog centra i područja inteligencije u mozgu gdje se formiraju pojmovi. No, budući da percepcija govora još nije u potpunosti razvijena, zbog nedovoljno razvijenog slušnog centra i vokabulara, razumljivo je da dijete ne može točno i precizno reproducirati riječi. Razdoblje pravog govora počinje između 15. i 18. mjeseca života, kada je stabilnije i hodanje ga ne zaokuplja toliko; znamo da do najvećih zastoja u govoru dolazi kada je dijete zauzeto usvajanjem neke nove vještine (npr. kada uči hodati). Maleni postupno uči da svaka riječ ima određeno značenje. Kvaliteta njegovog govora se mijenja. Njegovi interesi počinju prevladavati nad osjećajima koji su bili u prvom planu prve godine. Postaje znatiželjan, sve opipava, gleda oko sebe, otkriva nova imena i riječi. Počinju se javljati pitanja i tvrdoglavost, pa je u ovom razdoblju vrlo važna pravilna edukacija. Na prijelazu između druge i treće godine života mališan sve više počinje svladavati razne jezične oblike i prelazi na flektivni govor. Govor djeteta u ovoj je dobi sav uklopljen u situaciju. Njegov izgovor se već razvio u određenoj mjeri za većinu glasova, slogova i riječi. Razvila se slušna percepcija, pa se na temelju toga govor sada brže razvija, iako još uvijek mnogo puta koristi netočne oblike i agratizme. Pojava novih vrsta riječi i jezičnih oblika uvjetovana je sve većim potrebama djeteta u životu i široj okolini. Za to vrijeme pojavljuju se buduće i prošlo vrijeme, što znači da se njegovo mišljenje počinje oslanjati na prikazna značenja. I dalje postoje problemi s izgovaranjem dužih riječi.

1.3. Predškolsko razdoblje razvoja govora

Tijekom tog razdoblja, rečenica se usavršava. Dijete počinje pravilno koristiti vremena, sve više svladavajući deklinaciju i konjugaciju. Postupno shvaćamo da ime ne pripada samo jednom objektu, već grupi ili vrsti objekata. To znači da počinje generalizirati objekte koji imaju određene zajedničke karakteristike (boja, oblik itd.). Često razgovara sam sa sobom, igračkama, životinjama, što je zapravo glasno razmišljanje koje postupno prelazi na razinu unutarnjeg govora. Tempo govora djeteta predškolske dobi sporiji je od govora odrasle osobe. Važno ga je saslušati smireno i strpljivo. Na kraju treće godine često koristi pitanje zašto, kao i tko i kada. Ova su pitanja znak da se njegovo logično razmišljanje razvija.

S razvojem se poboljšava ispravnost rečenice tako da sve uspješnije kontrolira smislenu kombinaciju riječi i rečenica. Cijeli ovaj proces se razvija u četvrtoj i petoj godini. U skladu s općim razvojem djeteta, razvojem motoričkih sposobnosti te pažnje i interesa za ljude. U ovoj dobi dijete voli izmišljati priče u kojima se stvarnost isprepliće s nestvarnošću, a pritom jako pretjeruje. Jako voli slušati bajke koje također utječu na razvoj jezika i mašte. Osim aktivnog rječnika stvara se i pasivni rječnik (skup riječi koje dijete samo djelomično razumije i ne koristi). U tom razdoblju dijete obogaćuje svoj govor u skladu sa svojim općim razvojem i upoznavanjem sve šire okoline. Bogaćenje ne znači samo povećanje vokabulara, već i kvalitetu jezičnih oblika svih vrsta riječi. U tom razdoblju već rekreira kratku bajku, koristeći lijepe, složene rečenice. Povećava se broj zamjenica, glagola i veznika. U ovoj fazi, izgovor je visoko mehaniziran i postaje navika - već radi sasvim automatski.

1.4 Govor u školskom razdoblju

Govor u ovom dobu više nije samo sredstvo komunikacije i izražavanja, već i sredstvo teorijske nastave i prakticiranja pisanog izražavanja. Dakle, škola pred dijete postavlja veće zahtjeve u govornom izražavanju nego što je ono do sada naviklo. Do polaska u školu dijete je obično već savladalo obični razgovor i sasvim ga pravilno izgovara. Škola, međutim, zahtijeva od njega da dodatno razvija svoj izgovor i da točno razlikuje i izgovara sve glasove i foneme, jer je to neophodno za razvoj čitanja i pisanja. Stoga učitelj osposobljava dijete za govorno-slušnu analizu i sintezu, kako bi se razvila fonemska i glasovna osjetljivost te slušno razlikovanje glasova našeg jezika.

Zadaća sata je također usmjeriti učenike od situacijskog govora do takvog govora koji je razumljiv samo na temelju konkretne situacije, ali od same riječi i misaonih fraza, odnosno do kontekstualnog govora koji se počeo javljati već prema kraj predškolske dobi. No, dijete i dalje pribjegava situacijskom govoru u konkretnim temama, tako da oba govorna načina egzistiraju, iako u prvi plan dolazi kontekstualni govor, koji se posebno ističe u pisanom obliku. Za učenikov govorno-jezični razvoj od bitne je važnosti učiteljev govor i jezik te odgajanje pravilnog odnosa prema usmenom i pisanom jezičnom izražavanju. Sam vokabular jako raste tijekom školske dobi.

Uzrast do šeste godine vrlo je važan za razvoj razumijevanja govora i pravilnog izgovora jer se tada živčane i mišićne snage djeteta najbrže razvijaju. Ako to vrijeme propustimo, vrlo je teško razviti dobar govor [1], [2], [3].

2. Zaključak

Unatoč opisanim fazama, treba naglasiti da je djetetov govorni razvoj individualan i ne ide uvijek prema propisanim prekretnicama. Djeca se dosta razlikuju jedna od druge. Jedni su brbljaviji, pričljiviji, dok su drugi nešto tiši, rijetko govore. Valja ipak naglasiti da je predškolsko razdoblje iznimno važno za govorno-jezični razvoj djeteta.

3. Literatura

- [1.] Omerza, Z.: Govorne napake. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1972.
- [2.] Škarić, I.: Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje. Mladost, Zagreb, 1988.
- [3.] Vladislavljević, S.: Poremećaji izgovora. Privredni pregled, Beograd, 1981.
- [4.] Žnidarič, D.: Otrokov govor. Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana, 1993.